

16. Франчук В. Академік Олександр Потебня / В. Франчук // Світогляд. – 2008. – № 5. – С. 83–87.
17. Франчук В.Ю. Вопросы акцентологии в трудах А.А. Потебни / В.Ю. Франчук // А.А. Потебня. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 3–20.

*Стаття рекомендована до друку
канд. філол. наук, доцентом кафедри
української лінгвістики і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Чубань Т.В.*

Стаття надійшла до редакції 29 січня 2014 року

УДК 811.111'271

***Наталія Дробот
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)***

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕТИКЕТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена питанням, які пов'язані з культурою мовленнєвого спілкування та особливостями сучасного англійського етикету. Звертається увага на специфіку оволодіння формами мовленнєвого етикету, засвоєння певних моделей спілкування та здобуття досвіду тактової і доброзичливої поведінки. Також розкривається сутність, синтаксична структура та засоби вираження подяки в англійській мові в різноманітних життєвих ситуаціях. Проведений аналіз комунікативної природи етикетних висловлювань.

Ключові слова: *культура мовленнєвого спілкування, мовний етикет, національно-мовна картина світу, мовленнєвий етикет,*

англійський етикет, подяка, тематичні групи етикету.

Стаття посвячена вопросам, касающимся культуры речевого общения и особенностей современного английского этикета. Обращается внимание на специфику овладения формами речевого этикета, усвоение определенных моделей общения, получение опыта тактичного и доброжелательного поведения. Также раскрывается сущность и средства выражения благодарности в английском языке в разнообразных жизненных ситуациях. Проведен анализ коммуникативной природы этикетных выражений.

Ключевые слова: *культура речевого общения, языковой этикет, национально-языковая картина мира, речевой этикет, английский этикет, благодарность, тематические группы этикета.*

The article is devoted to questions connected with the culture of verbal communication and peculiarities of modern English etiquette. Attention is paid to the specificity of mastering forms of speech etiquette, learning of certain communication models and getting the experience of tactful and friendly behavior. The essence, syntactic structure and means of expressing gratitude are also revealed in English language in different vital situations. The communicative nature analysis of etiquette expressions is done.

Key words: *culture of verbal communication, language etiquette, national language view of the world, speech etiquette, English etiquette, gratitude, thematic groups of etiquette.*

Якісна зміна характеру міжнародних зв'язків нашої держави, інтернаціоналізація усіх сфер суспільного життя призводять до того, що іноземна мова реально стає необхідною в практичній та інтелектуальній діяльності людини. Саме тому підготовка висококваліфікованих спеціалістів є соціальним замовленням суспільства.

Володіючи будь-якою мовою, ми можемо висловлювати думки та почуття, маємо доступ до всієї тієї мудрості, яка зібрана в книжках, і, нарешті, ми можемо

спілкуватися з іншими людьми. Таким чином, мова є засобом спілкування і одночасно засобом формування та вираження думок. Проте у процесі використання мови важливо дотримуватися правил мовної поведінки, які пов'язані із встановленими у кожному суспільстві правилами ситуативного використання мовних одиниць. З огляду на це, стає очевидним, що етикет є невід'ємною частиною будь-якої мови в цілому.

Цілеспрямоване вивчення означеної проблеми розпочалося наприкінці минулого століття. Ці дослідження носили декларативний характер і до початку 70-х років ХХ ст. ні в українській, ні в іноземній лінгвістиці не було ґрунтовних праць, присвячених культурі мови та спілкування. Однак за два останні десятиліття кількість робіт значно зросла, що свідчить про інтерес та прагнення лінгвістів досліджувати мовні явища в широкому екстралінгвістичному контексті.

Багато вітчизняних і зарубіжних лінгвістів вивчали питання етикету та культури спілкування. Зокрема, Є. Ключев, Є. Беляєва, В. Юн'єв, Г. Почепцов досліджували загальні проблеми спілкування та вживання етикетних висловлювань. Я. Радевич-Винницький, А. Гурочкіна, Н. Формановська, А. Іванов розглядали конкретні етикетні ситуації в українській, російській та англійській мовах.

З кожним роком зростає інтерес до вивчення функціональних аспектів мови, прагматики мовних структур та впливу соціальних факторів на реалізацію цих структур у комунікативній сфері, саме тому вважається доцільним у статті провести аналіз комунікативної природи етикетних висловлювань в англійській мові.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей мовленнєвого етикету англійської мови.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначити структуру, характеристики та функції мовленнєвого етикету;
- дослідити специфіку англійського мовленнєвого етикету;
- виявити та описати синтаксичну структуру та засоби вираження подяки в англійській мові.

Культура мовленнєвого спілкування – це вміння здійснювати комунікацію відповідно до норм, що історично склалися в певному мовному колективі, з урахуванням психологічних механізмів впливу на адресата, а також використовуючи лінгвістичні засоби і способи реалізації такого спілкування з метою досягнення найбільшого запланованого прагматичного результату [6, с. 7].

Перш, ніж почати спілкування з носіями англійської мови, необхідно усвідомити значення мовного етикету. Мовний етикет – це така сфера спілкування між людьми, де часто зіштовхуються багатопланові фактори, що зумовлюють спілкування: власне мовні, соціальні, національні, психологічні. Як відомо, етикет – це сукупність правил поведінки людини, у яких виражається зовнішній бік спілкування (вітання, манери, звертання, подяка, одяг).

Щоб повністю усвідомити роль етикету в формуванні національної мовної картини, слід ознайомитись з культурою, побутом, обрядами, традиціями носіїв мови, оволодіти мовою народу, чия культура викликає інтерес, дослідити практичні методи комунікації та специфіку мови. Дослідження форм і засобів вираження етикету сприяє повному й глибинному розкриттю національно-мовної картини світу.

Національно-мовна картина світу утворилася, перш за все, за допомогою форм і засобів етикету й полягає в духовності, доброзичливості, мудрості, чесності, ніжності, ласкавості, багатстві й чемності народу. Етикет українців бере свій початок з релігії, в основі якої лежить шанобливе

ставлення до землі, батьків, родичів, друзів. Ось чому світогляд українського народу полягає в духовності й підпорядковує доброту, сердечність, доброзичливість, ввічливість, щирість, привітність.

Мовленнєвий етикет проявляється в застосуванні мовного етикету в конкретних актах спілкування. Отже, різниця між цими двома поняттями полягає в тому, що мовний етикет – це набір засобів вираження, а мовленнєвий етикет – це безпосередньо вибір та реалізація цих засобів у мовленні. Ф. де Соссюр, порівнюючи мовний і мовленнєвий етикет з музикою, говорить: «Одна річ ноти музичного твору, інша – його виконання».

Слід зазначити, що в усному спілкуванні важлива роль належить невербальним засобам вираження інформації: поглядові, виразові обличчя, позі, жестам. Саме спілкувальний етикет – це етикетне використання мовних і позамовних засобів спілкування. Тобто, спілкувальний етикет поєднує в собі лінгвоетикет (мовний, мовленнєвий) і невербальний комунікативний етикет [5, с. 35].

Виявлено, що важливим джерелом виховних цінностей можуть бути особливості сучасного англійського (американського) мовленнєвого етикету. Англійський етикет – своєрідний і має власні правила та норми, які інколи суттєво відрізняються від норм і правил українського мовленнєвого етикету. Це призводить до того, що досить культурна і вихована людина може здаватися неввічливою серед англійців, якщо вона, спілкуючись з ними англійською мовою, не володіє відповідним мовленнєвим етикетом. Мовленнєвий етикет додає мовленню ввічливості незалежно від його змісту.

Саме тому особа, яка вивчає англійську мову, повинна не лише вміти висловлюватися нею, а й навчитись бути ввічливою і приємною у спілкуванні з тими людьми, мову яких вона вивчає. Не буде перебільшенням той факт, що

англійський мовленнєвий етикет (як і мовленнєвий етикет будь-якої іншої мови) – це одна із складових великого мистецтва подобатись людям.

Окрім загальних правил та норм англійського етикету, специфіка мовленнєвої поведінки американців та англійців полягає ще й у тому, що серед типових зворотів етикету англійської мови важливе місце займають висловлювання подяки, які американці засвоюють та використовують уже в ранньому віці на рівні підсвідомості. Це додає міжособистісному спілкуванню відчуття взаємоповаги, тепла, доброзичливості і, відповідно, має особистісно-розвиваючий ефект. Адже невміння своєчасно виразити подяку може порушити процес спілкування, негативно вплинути на взаємовідносини співрозмовників [1, с. 9].

Урахування особливостей культури країни, мовою якої відбувається спілкування, допоможе вибрати автентичну форму вираження думки. Наприклад, коли робимо людині комплімент з приводу успішно придбаної речі, важливо врахувати, що у Сполучених Штатах Америки не прийнято цікавитися ціною особистої речі людини, якщо ця людина не є близьким товаришем чи родичем.

Отже, без знання правил мовної та немовної поведінки і вміння їх дотримуватися неможливо очікувати коректних мовленнєвих вчинків з боку особи, яка вивчає англійську мову та адекватних реакцій її співрозмовників – носіїв мови [1, с. 11].

Різноманітність процесу спілкування передбачає функціонування в ньому різних видів мовленнєвих актів. Існує чимало типових комунікативних ситуацій, які так і називаються етикетними, тому що в них взаємини між співрозмовниками на першому плані, а не є тлом, на якому сприймається зміст мовлення. У суспільному житті людини такі ситуації трапляються досить часто. І було б недоцільно кожного разу вигадувати інші вислови та фрази для їх

мовного оформлення.

Оскільки ці ситуації мають стандартний характер, то їхнє мовне забезпечення є стереотипним, тобто узвичаєним, усталеним. Ці стереотипи полегшують мовленнєве життя людини [5, с. 34]. Таким чином, мовленнєвий етикет складається із сталих формул, які часто є незмінними на певному синхронному зрізі. Проте етикет не є застиглою чи незмінною системою. Норми етикету в різні епохи можуть не співпадати в одній і тій же мові.

Таким чином, спілкування – це обмін думками, почуттями, волевиявленнями та оцінками з метою інформування, спонукання до дії тощо.

Беручи до уваги різні критерії поділу розрізняють такі діхотомії комунікації: вербальна та візуальна, комунікативна та метакомунікативна, агресивна та сприятлива, ієрархічна та демократична, усна та письмова. Спілкуючись на вербальному і невербальному рівнях слід дотримуватись загальноприйнятих норм і правил, встановлених у тому чи іншому суспільстві, інакше кажучи, необхідно зважати на правила етикету. Мовленнєвий етикет – це форма нормативної мовленнєвої поведінки у суспільстві. Оскільки етикет є невід’ємною частиною мови, він обслуговує комунікативну функцію. Існують також спеціалізовані функції, які притаманні мовленнєвому етикету: контактна, регулююча, заклична, емотивна, функції ввічливості та впливу.

Норми і правила поведінки у будь-якій мові є різними. Англійському етикету також притаманні специфічні риси, однією з яких є часте вживання подяки при контакті з іншими людьми. Таким чином, оволодіння формами мовленнєвого етикету в системі англійської мови дає можливість тим, хто вивчає цю мову засвоїти певні моделі спілкування, а також здобути досвід тактовної та доброзичливої поведінки.

У системі англійського мовленнєвого етикету виділяють такі основні тематичні групи: привітання, прощання, звертання, знайомство, вибачення, подяка, поздоровлення та побажання, співчуття, прохання, запрошення, порада, схвалення. Кількість тематичних груп мовленнєвого етикету не є сталою, що пов'язано з їх прагматичним значенням. Деякі етикетні вислови однієї тематичної групи є спорідненими з етикетними фразами іншої тематичної групи, а тому можуть переходити в їх сферу при вживанні в непрямих мовленнєвих актах.

У формах ввічливого звернення розкривається повага до співрозмовника, що є очевидним впливом соціальних факторів на мовні структури. Звернення – один з найважливіших та найнеобхідніших компонентів мовного етикету, що вживається на будь-якому етапі спілкування і є його невід'ємною частиною. Форми звернення можуть варіюватися від формальних, ввічливих звернень («excuse me») до неформальних, фамільярних («Look here!», «Say», «See here!», «Hey!»).

Існують спеціальні форми звернення для вираження поваги до людей певного соціального прошарку, які використовуються у формальних зверненнях: «Ladies and Gentlemen», «Your Excellency», «Your Highness», «Mr. President, Prime Minister».

Використання певних засобів етикетизації залежить від стратегій і тактик, які мовець обирає залежно від своєї комунікативної інтенції. Етикет та ввічливість у сучасній англійській мові реалізується через використання комплексу вербальних і поведінкових засобів. З етикетизацією англійської мови пов'язані такі аспекти мовленнєвої ввічливості, як стратегії: розуміння, відповіді, ініціювання комунікації, намагання не нав'язувати власну думку адресату, також маскування негативної думки та привертання уваги співрозмовника.

Мовленнєва діяльність тісно пов'язана з культурою спілкування. Розмовляючи з колегами, друзями, знайомими слід дотримуватися норм та правил, прийнятих у тому чи іншому суспільстві. Тобто, у повсякденному житті, зокрема в спілкуванні, людина має справу з мовленнєвим етикетом, який визначають, як систему словесних формул, уживаних у ситуаціях, що безліч разів повторюються у повсякденні: вітання, прощання, запрошення, подяка тощо.

Отже, для того, щоб володіти мистецтвом спілкування, бути чемним і ввічливим, недостатньо лише знати правила спілкування, необхідно їх дотримуватись. До того ж, слід уживати різні етикетні формули, які властиві тій чи іншій мові, є її мовленнєвими стереотипами, а також доречні в певній розмовній ситуації. Лише в цьому випадку ми можемо справити позитивне враження на співрозмовника, або досягти бажаного результату.

Мовленнєвий етикет тісно пов'язаний з поняттями «мовний етикет» та «спілкувальний етикет», які слід розрізняти. Мовний етикет – ввічливі фрази та правила їх вживання. Мовленнєвий етикет – застосування мовного етикету на практиці, тобто у спілкуванні. А спілкувальний етикет – це поєднання лінгвоетикету (мовного та мовленнєвого етикету) та невербальної комунікації.

Англійський мовленнєвий етикет має свою специфіку, яку слід знати не лише для того, щоб уміло володіти англійською мовою, а й для того, щоб у процесі спілкування з іноземцями, у даному випадку з англійцями, поводитися тактовно та справити враження вихованої й освіченої людини.

Найбільш характерною рисою англійського та американського етикету, як було зазначено в статті, є часте вживання подяки в різноманітних життєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ариян М.А. Использование воспитательного потенциала речевого этикета на иностранном языке / М.А. Ариян // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 2. – С. 9–14.
2. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / Богдан С.К. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
3. Збірник матеріалів до курсу «Вступ до комунікації». – Острог, 2001. – 130 с.
4. Поуст Е. Американський етикет : мистецтво розмови / Поуст Е. ; [пер. з англ.]. – К.–Тернопіль : Юніверс, 1991. – 62 с.
5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування / Радевич-Винницький Я. – Львів : В-во «Сполом», 2001. – 223 с.
6. Фаенова М.О. Обучение культуре общения на английском языке : [науч.-теор. пособие] / Фаенова М.О. – М. : Высшая школа., 1991. – 144 с.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English : Fifth edition / [ed. by J. Crowther]. – Oxford University Press, 1995. – 1428 p.

*Стаття рекомендована до друку
канд. філол. наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Заболотною Т.В.*

Стаття надійшла до редакції 25 лютого 2014 року